

Katona Tamás
közgazdász, egyetemi tanár,
a Központi Statisztikai Hivatal korábbi elnöke

E-mail: tamas.katona@t-online.hu¹

SZÜKSÉG VAN-E A NAGY PANDÉMIA ÉS A NAGY INFLÁCIÓ UTÁN A
GAZDASÁGPOLITIKA ÚJRAGONDOLÁSÁRA?

A gazdaságpolitika változtatása, átalakítása a fejlett világban a gazdaság meghatározó elemeinek változásával összhangban folyamatosan napirenden van. A közelmúltban ennek kényszerét nagyrészt a 2008. évi világválság alapozta meg, és a klímaváltozás siettette. Egyben azt is meg kell említeni, hogy az utóbbi negyedszázad határozottan legmagasabb inflációja a gazdaságpolitikai változások következménye.

A változtatás kényszere kétségtelenül a pandémia megjelenésével vált látványossá. A kialakuló kínálatihiány-sokk, a termelési láncok megszakadása, ezen belül is különösen a kínai gazdaság szinte teljes leállása rádöbbsentette a döntéshozókat az outsourcing kockázataira. A folyamatos termék-előállítás akadályozó kockázatok csökkentése érdekében elindult a termelési folyamatok visszaszervezése, azaz az insourcing. Egyes tevékenységek visszahozatala a fejlődő országokból több fejlett országban is megváltoztatta a foglalkoztatás szerkezetét, a bérköltség növekedése pedig árnyomást eredményezett.

Az évtizedes visszatekintésben alacsony inflációnak az energiaválság vetett véget. Ennek előzményei a 2014-es orosz invázióra, a Krím-félsziget és a Donyec-medence elfoglalására vezethetők vissza. Utólag értékelve ez az a fordulópont, amelytől kezdve a gazdaságpolitikában előtérbe kerülnek a geopolitikai megfontolások, a leválási törekvés az orosz energiahordozókról. Ez azután 2022-ben felgyorsult: az Európai Unió gázenergia-importjában az orosz részarány egyetlen év alatt 40 százalékról 8 százalékra mérséklődött. Az az egyébként kedvező helyzet, hogy rendkívül gyorsan csökkent az Európai Unió függősége Oroszországtól, az infláció jelentős emelkedésével járt. A legtöbb tagországban azonban a múlt év végére már számottevően mérséklődött a pénzromlás üteme: a decemberi fogyasztóiár-index az Európai Unió 27 tagállamában 3,4, az eurózónában 2,9 százalék, a maginfláció pedig 4,3, il-

¹ ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0625-3959>

<https://doi.org/10.47630/KULG.2024.68.1-2.88>

letve 3,9 százalék volt (a két magyar adat 5,3, illetve 7,8 százalék). A még mindig kockázatot jelentő, relatíve magas maginfláció és a bérnyomás veszélye miatt az Európai Központi Bank az idei első félévben még nem tervez kamatcsökkenést, amivel visszafogja a gazdasági növekedést. A szigorú monetáris politika másik fontos oka: a pandémia idején szinte minden tagországban érzékelhetően nőtt az államháztartás hiánya és ennek következtében az államadósság is. A legutóbbi adatok szerint a GDP-arányos államháztartási deficit 2023 III. negyedévében az Európai Unióban és ezen belül az eurózónában egyaránt 2,8 százalék volt, ám jelentős szórással: 7 tagországban szufficites volt az államháztartás, közülük a legnagyobb mértékben Dániában 2,7 százalék és Portugáliában 2,5 százalék, míg a legnagyobb hiányt, 7 százalékos hiányt Romániában, 6,6 százalékos hiányt Bulgáriában, 5,7 százalékos hiányt pedig Magyarországon mutatott ki a pénzügyi statisztika (a magyar hiány a múlt év egészében valószínűleg meghaladta a GDP 6 százalékát). A bruttó államadósság a 27 tagállam átlagában a GDP arányában 82,6, az eurózónában 89,9 százalék volt ugyanezen időszak végén. Az eurózóna hat tagállamában, Görögországban, Olaszországban, Franciaországban, Spanyolországban, Belgiumban és Portugáliában az államadósság meghaladta a GDP 100 százalékát, ugyanakkor a tavalyi harmadik negyedév végén mért 75 százalékos GDP-arányos magyar államadósság a kelet-közép-európai térség 11 tagállamával összevetve kirívóan magas. Ehhez társul a nemzetközi hitelességi deficit: a befektetésre ajánlott kategória alsó szélén jegyzett magyar államadósság ellenére a magyar kockázati felár magasabb, mint a 165,5 százalékos GDP-arányos államadóssággal rendelkező, befektetési kategória alatt jegyzett görög kockázati felár.

A magas államadósság, a szigorú monetáris politika visszafogja az Európai Unió növekedését, és nehezíti a szükséges gazdaságpolitikai váltás megvalósítását. A legnehezebb helyzetben talán Németország van, mivel a zöldátállást egyszerre kívánja megvalósítani az energetikában, az iparban és a mezőgazdaságban, miközben a korábban stabil kínai piacra is kevésbé számíthat. A gondokat súlyosbítja a katonai kiadások számottevő növelésének érzékelhető szükségessége. Az Európai Unió gazdasági növekedése így ez évben is szerény lesz. A múlt évi, a recessziót éppen elkerülő 0,6 százalék után az idén 1,2 százalékkal, míg az eurózónában 0,5 százalékos növekedés követően 0,9 százalékkal emelkedhet a bruttó hazai termék volumene.

A magyar gazdaságban lényeges gazdaságpolitikai fordulatra lenne szükség, de erre gyakorlatilag nincs esély. A gazdaság 2022 második félévében recesszióba került, amelyen érdemben az sem változtat, hogy a Központi Statisztikai Hivatal a 2023. második negyedévi GDP-adatot negatívról stagnálásra módosította. A gazdaság a múlt év egészében 0,5 százalékos növekedés meghaladó mértékben zsugorodott. Az

Európai Unióban a magyarországinál jelentősebb csökkenés csak Észtországbban és Írországbban várható. A magyar gazdaság kritikus helyzetét az is tükrözi, hogy az egy százaléknál alacsonyabb mértékű zsugorodás döntően a mezőgazdaság 2023. évi kiugró teljesítményének köszönhető, mivel – a kétségtelenül rendkívül alacsony bázishoz mérten – az ágazat az eddig rendelkezésre álló adatok alapján 60 százalékot megközelítő bővülése nélkül a bruttó hazai termék volumene 2–2,5 százalékkal esett volna vissza. Gyökeres gazdaságpolitikai fordulat nélkül a kormány által ígért 4 százalékos gazdasági növekedés az idei évben sem várható. A realitás ennek mintegy a fele. Mégsem ez a magyar gazdaság legnagyobb problémája, ennél sokkal súlyosabb gond a strukturális válság. A gazdaság szerkezete az utóbbi 13 évben a lecsúszást determináló irányba halad: a munkaalapú társadalomként meghirdetett politika következményei egyre jobban látszanak a csekély hozzáadott értéket képviselő, alacsony képzettséget igénylő, alacsony bérű munkavállalókkal működő, nagy energiaigényű ipari üzemek térnyerésével. A kormány – a világ számos más nemzetgazdaságában megvalósult fejlődésosztöző példa ellenére – nem képes és nem hajlandó belátni, hogy a térszerzés megállításához és a felzárkózáshoz tudásalapú társadalomban lehet csak visszatérni.

A pandémia súlyos helyzetet idézett elő a magyar társadalomban és gazdaságban. Tulajdonképpen 2010 óta ez volt az első valós válság; a kormányzati politika addig a maga számára sikeresen kezelte az általa kreált válságokat, ugyanakkor a pandémia problémáit nem tudta megoldani. Egyetlen statisztikai sikert tudott felmutatni: miután 300 milliárd forintért, ellenőrizhetetlen körülmények között, ellenőrizhetetlen szereplők közbeiktatásával vásárolt 16 ezer, döntő hányadában soha nem használt lélegeztetőgépet, ez a vásárlás évében jelentősen megemelte az egészségügyi közkiadások szégyenletesen alacsony szintjét. Összehasonlításképpen: az államadósság után idén fizetendő, várhatóan a GDP 4,2 százalékát elérő kamatterher meghaladja az egészségügyi közkiadásoknak a GDP 3,6 százalékára tervezett összegét. (Az Európai Unió átlaga ennek több mint kétszerese). A pandémia hibás kormányzati kezelésének tragikus következménye, hogy a járvány időszakában bekövetkezett többlethalálozás mértéke a fejlett országok körében a legmagasabbak között volt.

Az államháztartási hiány a múlt évben is lényegesen túllépte nem csupán a költségvetési törvényben eredetileg meghatározott 3,9 százalékos mértéket, hanem a kormány döntésével megemelt 5,2 százalékos hiánycélt is, feltehetően meghaladta a GDP 6 százalékát. Mivel a múlt év nyarán elfogadott idei költségvetési törvény – ma már jól láthatóan – irreális adatokra épült, elkerülhetetlenek a további megszorító

intézkedések, és nem látszik esély a 2022 közepe óta tapasztalt rögtönzésekkel teli, koherencia nélküli gazdaságpolitika megváltozására. A megszorítások politikájának szomorú bizonyítéka az Eurostat decemberi jelentése a háztartások fogyasztásának 2022. évi helyzetéről. Az adatok nem csupán azt mutatják, hogy Magyarország az Európai Unió második legszegényebb országa, hanem azt is, hogy Bulgária életszínvonala már olyan mértékben megközelítette a magyar fogyasztás szintjét, hogy gyökeres társadalompolitikai váltás nélkül két éven belül az Európai Unió legszegényebb országa leszünk. Ez abban az értelemben a kormány gazdaságpolitikájának célirányosságát is jelzi, hogy a 2022. évi választások előtti 10 hónapban történt mintegy 4 ezer milliárd forint értékű pénzosztást a múlt év végére a kiugróan magas inflációval és a drasztikus megszorításokkal visszavette a lakosságtól.

Azaz a kormány az ezzel ellentétes kommunikáció mellett kifejezetten inflációt növelő gazdaságpolitikát folytatott és folytat. Ennek elemei között a legsúlyosabbak a 2022. nyári intézkedések: a 850 milliárd forintos, részben visszamenőlegesen érvényesített adóemelés, valamint a beruházások elhalasztása 2000 milliárd forintot meghaladó értékben. Természetesen előzményük az elmúlt évek során egyre több zavart okozó, magasnyomásúnak hirdetett gazdaságpolitika erőltetése: a gazdasági növekedés bármilyen áron, így az államháztartás egyensúlyának veszélyeztetése árán is érje el a 4-4,5 százalékot. Ennek törvényszerű következménye a magas infláció. A fogyasztói árak a múlt évben 17,6, az utóbbi két évben együttesen 34,7 százalékkal, ezen belül az élelmiszerárak 2023-ban 25,9, az utóbbi két évben 58,6 százalékkal, az Európai Unióban a legnagyobb mértékben nőttek.

A mára sok komponensében rendkívül kritikus gazdasági helyzet az utóbbi évek fejleményeinek hatására jutott krízis közeli szintre, ugyanakkor az ezt előidéző okok az elmúlt 13 év gazdaságpolitikájában keresendők. Az éledező inflációt csupán felerősítették az említett nemzetközi tényezők. Alapvetően a hazai gazdaságpolitika okozta a rekordokat döntő magyar inflációt; ezeket a körülményeket elfedte a korábbi évek nemzetközi árstabilitása, némelykor deflációja. A hazai okok ugyanis a politikai termékként alkalmazott, irracionális, mesterségesen alacsonyan tartott energiaárakban, ennek következményeként az energiakorszerűsítő beruházások elmaradásában, az erre szolgáló uniós források más területekre történő átcsoportosításában, másrésről a téves beruházáspolitikában, nevezetesen a nagy energiaigényű ipari üzemek létrehozásának ösztönzésében keresendők. A magyar ipar energiaigénye e hosszú évtized alatt több mint másfélszeresére nőtt. Az inflációt növelte a hazai fizetőeszköz tudatos leértékelésének politikája is. Megjegyzendő, hogy a fiskális és a monetáris politika korábbi egysége 2022 őszén megbomlott: a jegybank

2022 októberében a forint válságának, nevezetesen az akkor kialakult 434 forint/euró árfolyam hatására éles fordulatot vett, a monetáris tanács 18 százalékra emelte az irányadó kamatot. Az MNB elnöke önkritikusan elismerte, hogy a kormány mindent elrontott, és azóta a jegybank többé-kevésbé következetesen képviseli a korábbi unortodox gazdaságpolitikai szemléletével szemben a viszonylagos monetáris szigor. Feltehetően a kormány és az MNB vezetésének ellentétekben megnyilvánuló politikája 2025 februárig folytatódni fog – akkor jár le Matolcsy György mandátuma –, miközben a kormányzati tényezők egymás közötti, korábban elképzelhetetlen nyílt vitái inkább erősödnek, mint gyengülnek.

A gazdaságpolitika alakításának az egyik nehezen kiszámítható tényezője a kormány viszonya az Európai Unióhoz. A kormányzat egyre agresszívabb unióellenes kommunikációt folytat, ami arra utal, hogy egyre kevésbé számít arra, hogy az idén jelentős uniós források érkeznek be. Akárcsak 2019-ben, a kormányfő abban bízik, hogy az európai parlamenti választások jelentős jobbrtolódást hoznak az európai politikában, várakozása szerint valójában szélsőjobboldali előretöréssel. Erre azonban most sem érdemes gazdaságpolitikát és általában kormányzati politikát alapozni.